

UOT – 330.5

Əsgər Əliyev
AƏSMA, i.ü.f.d., dosent
Sevda Məmmədova
AƏSMA, i.ü.f.d., dosent

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ İNKİŞAFINDA ENERGETİKA SƏNAYE SAHƏSİNİN ROLU

Açar sözlər: energetika, yanacaq-energetika kompleksi, yanacaq-enerji resursları, enerji müstəqilliyi, elektrik enerjisi, elektrik stansiyası, şərti yanacaq sərfi, faydalı sərfiyyat, texnoloji sərfiyyat, generasiya gücləri

Ключевые слова: энергетика, топливно-энергетический комплекс, топливно-энергетические ресурсы, энергетическая независимость, электрическая энергия, электростанции, условный расход топлива, полезный расход, генерирующие мощности

Keywords: power engineering, fuel energy complex, fuel energy resources, energy independence, electric energy, electric powerstation, expenditure conditional fuel, useful expenditure, technological expenditure, generative energy

Azərbaycan iqtisadiyyatının müasir inkişaf şəraitində yanacaq-energetika kompleksi çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Son dövrlərdə aparılan araşdırmalar göstərir ki, respublikada dövlət büdcəsinin mədaxil hissəsinin 70%-dən çoxu yanacaq-enerji kompleksi sahələrinin gəlirləri hesabına formalaşır. Bu baxımdan müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində ölkə iqtisadiyyatının ən aktual problemlərindən biri respublikada yanacaq-enerji kompleksinin müasir tələblər səviyyəsində inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Hal-hazırkı şəraitdə energetika sənaye sahəsi yanacaq-enerji kompleksinin ən mühüm sahələrindən biri hesab olunur.

Bu baxımdan ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrinin inkişafını təmin edən əsas strateji sahələrdən biri energetika sənaye sahəsi sayılır. Elə buna görə də respublikamızın energetika sənaye sahəsinin inkişafı daim dövlətin diqqət mərkəzində duran əsas və həlledici məsələlərdən biri olmuşdur. Enerji resurslarının lazımi səviyyədə artırılması ölkə iqtisadiyyatının müasir inkişaf səviyyəsini enerji resursları ilə təmin etməklə yanaşı, istehlakçıların artan tələbatının ödənilməsinə lazımi imkan və şərait yaratmalıdır.

Yanacaq-enerji resurslarının mövcudluğu ölkəmizdə güclü və təsirli energetika sisteminin yaradılması və inkişafı üçün əsas vasitə olmuşdur.

Hal-hazırda enerji müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsi, ölkə əhalisinin və iqtisadiyyatının elektrik enerjisinə olan tələbatının tamamilə ödənilməsi, respublikada elektrik enerjisinin ixrac potensialının yaradılması sahəsində energetika sənayesi qarşısında nəzərdə tutulan məsələlərin həlli istiqamətində işlər sürətlə davam etdirilir.

Son illərdə ölkəmizdə mövcud olan enerji problemləri yeni elektrik stansiyalarının inşası və bərpası nəticəsində tədricən aradan qaldırılmışdır. Hazırda ölkəmizdə sahibkarlığın, kiçik biznesin və ümumiyyətlə, bütün iqtisadiyyatın davamlı inkişafı üçün möhkəm zəmin yaranmışdır.

Son illərdə energetika sənaye sahəsinin inkişafını təmin edən çoxlu sayda layihələrin və regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə I və II Dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi nəticəsində 2003-2013-cü illər ərzində respublikamızın enerji sisteminə 17 yeni elektrik stansiyası istismara verilmişdir. 2006-cı ildən başlayaraq hər il iki yeni elektrik stansiyasının istifadəyə verilməsi təqdirə layiq haldır. Bu iş ölkəmizin elektrik energetikası sisteminin çox yüksək göstəricilərindən biridir. Elə bunun nəticəsidir ki, 2013-cü ilin sonunda 2300 meqavatdan artıq generasiya gücləri əldə edilmişdir.

2013-cü ilin əvvəlinə Respublikamızda enerji sisteminin gücü 2005-ci ildəki 5157 MVt-dan 6394 MVt-a çatdırılmışdır ki, bu da qonşu Gürcüstan və Ermənistanın energetika sistemlərinin cəmi

gücünə bərabərdir. Göstərilən müddətdə istilik elektrik stansiyalarının gücü 4187 MVt-dan 5371 MVt-a qədər, su elektrik stansiyalarının gücü isə 970,1 MVt-dan 1023 MVt-a qədər artmışdır. Respublikada 2006-cı ildə Astarada, Şəkida, Xacmazda və Naxçıvanda hər birinin gücü 87 MVt, 2007-ci ildə Bakıda 105 MVt, 2008-ci ildə Səngəçalda 300 MVt, 2009-cu ildə Şahdağda 105 MVt, Sumqayıt şəhərində 525 MVt, 2013-cü ildə isə Şirvanda 780 MVt gücündə elektrik stansiyaları işə salınıb fəaliyyətə başlamışdır [1].

Aparılan təhlil materialları göstərir ki, 2012-ci ildə respublikada elektrik enerjisi istehsalı 0,5% artaraq 2005-ci ildəki 22871,5 mln.kvts-dan 2012-ci ildə 22988 mln. kvts-a qədər artmışdır. İstilik elektrik stansiyaları üzrə göstərilən dövrdə müvafiq olaraq 1,0% artaraq 19344 mln. kvts-dan 19537 mln. kvts-a qədər, su elektrik stansiyaları üzrə isə əksinə 59,3% azalaraq 3009 mln. kvts-dan 1821mln. kvts-a qədər azalmışdır.

Bununla yanaşı göstərmək lazımdır ki, qeyri-enerji müəssisələrində istehsal olunan elektrik enerjisi 3,8 dəfə artaraq 2005-ci ildəki 430,5 mln. kvts-dan 2012-ci ildə 1630 mln kvts-a qədər artmışdır.

Aşağıdakı cədvəl materialları “Azərenerji” ASC üzrə əsas texniki-iqtisadi göstəricilərin 2005-2012-ci illərdə inkişaf dinamikasını açıq şəkildə xarakterizə etdirir.

Cədvəl 1

2005-2012-ci illərdə “Azərenerji” ASC üzrə əsas texniki-iqtisadi göstəricilərin dinamikası

Göstəricilər	Ölçü vahidi	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Elektrik enerji istehsalı, cəmi	mln. kvts.	22871,5	24542,7	21847	21642,6	18869,1	18709,5	20293,8	22988,0
O cümlədən:									
İES üzrə	mln. kvts.	19344	21407	19051	19090	16289	15003	17317	19537
SES üzrə	mln. kvts.	3009	2518	2364,0	2232,2	2308,4	3446,3	2675,8	1821,0
Qeyri enerji müəssisələrinin istehsalı	mln. kvts.	430,5	475,9	432,0	319,6	269,2	259,7	301	1630
Generator vasitəsilə enerji istehsalı	mln. kvts.	88,0	141,8	-	-	-	-	-	-
Enerji istehsalına sərf olunan yanacaq: Təbii qaz	mln. m ³	4282,9	5069,9	4850,5	4284,0	3624,1	3608,4	3800,3	3574,2
İstilik enerjisinin buraxılışı	min hkal	700,9	754,3	1200,6	1489,3	1108,1	904,9	1083,4	1195,2
Elektrik enerjisinin ümumi texnoloji sərfi, cəmi (itkilər)	mln. kvts.	2247,1	3605,9	3346,9	2195,8	2137,3	2158,8	2247,1	3605,9
	%-lə	20,3	15,0	15,2	15,0	22,0	20,9	20,3	15,0
İdxal edilən elektrik enerjisi: cəmi	mln. kvts.	128	140,9	160,5	215,9	110,0	99,8	128,0	140,9

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi: “Azərbaycanın energetikası”. Bakı-2013, səh. 76, 136, 137.

Təhlil materialları göstərir ki, enerji istehsalına sərf olunan yanacağın miqdarı son dövrlərdə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmişdir. Göründüyü kimi 2005-ci ildə enerji istehsalına sərf olunan təbii qaz yanacağının miqdarı 4282,9 mln. m³ olmuşdursa, 2012-ci ilin sonunda bu göstərici 3574,2 mln. m³-ə qədər azalmışdır. Bununla yanaşı göstərmək lazımdır ki, elektrik enerjisinə şərti yanacağın

xüsusi sərfi xeyli miqdarda azalmışdır. Bu isə öz növbəsində respublikada əlavə enerji istehsalının artmasına imkan yaradır.

İstilik enerjisinin buraxılışı 2005-ci ildə olduğu 700,9 min hkal-dən 2012-ci ildə 1195,2 min hkal-ə qədər yüksəlmiş və ya 1,7 dəfə artmışdır.

Elektrik enerjisinin ümumi texnoloji sərfi 2005-ci ildə olduğu 2247,1 mln kvts-dan 2012-ci ildə 3605,9 mln kvts-a qədər artmış və yaxud da bu artım 1,6 dəfə çox olmuşdur. Göstərilən müddətdə itgilər isə 20%-dən 15%-ə qədər azalmışdır.

İdخال edilən elektrik enerjisinin miqdarı 2005-ci ildəki 128 mln. kvts-dan 2012-ci ildə 140,9 mln. kvts-a qədər artmışdır.

Bu göstəricilərin artması heç də o demək deyildir ki, ölkədə əhalinin, eyni zamanda da ayrı-ayrı sənaye sahələri və müəssisələrinin elektrik enerjisinə tələbatı tam ödənilir.

Aparılan təhlil materialları göstərir ki, hazırkı şəraitdə respublika energetika sisteminin maddi-texniki bazası müasir tələblərə lazımı səviyyədə cavab vermir. Ölkədə mövcud olan bəzi istilik-elektrik stansiyalarında istismar olunan enerjirik avadanlıqlar müasir şəraitdə özünü doğrultmadığına və istismar müddəti ərzində dəfələrlə əsaslı təmir olunmasına baxmayaraq, normativdə göstəriləndən artıq yanacaq işlədilməsinə və ətraf mühitin çirklənməsinə səbəb olur.

Dövlət Stastika Komitəsinin materiallarının təhlili göstərir ki, 2012-ci ildə iqtisadi fəaliyyət növləri və inqrediyentlər üzrə stasionar mənbələrdən atmosfərə atılmış çirkləndirici maddələrin miqdarı 226,5 min ton təşkil etmişdir. Bunlardan atmosfərə atılan bərk maddələr 9,9 min ton, qaza oxşar və maye maddələr isə 216,6 min ton olmuşdur. Onlardan kükürd anhidridi (SO_2)-3,3 min ton, karbon oksidi (CO)-34,9 min ton, azot oksidləri (NO_2)-23,7 min ton, karbohidrogenlər isə 142,9 min ton olmuşdur. Həmin ildə atmosfərə atılmış çirkləndirici maddələrdən Mədənçıxarma sənayesi tərəfindən 87,1 min ton, Emal sənayesi tərəfindən 42, 8 min ton, Elektrik enerjisi, qaz, buxar və kondisiyalasdırılmış hava ilə təchizat-39,1 min ton, Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı vasitəsilə atılan çirkləndirici maddələr isə 48,7 min ton təşkil etmişdir [2].

Energetika sənaye sahəsində mövcud olan bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması və perspektivdə ayrı-ayrı sənaye sahələrinin enerjiyə artan tələbatının və ölkədə əhalinin məişət ehtiyaclarının lazımı səviyyədə ödənilməsi məqsədilə fəaliyyətdə olan elektrik stansiyalarının yenidən qurulması və onların müasir tələblərə cavab verən avadanlıqlarla təchiz edilməsinə xüsusi əhəmiyyət verilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, energetika sənaye sahəsində əsas istehsal fondlarının yeniləşdirilməsi məsələlərinə lazımı dərəcədə əhəmiyyət verilməməsi nəticəsində fondların tərkibində avadanlıqların mənəvi cəhətdən köhnəlməsi onların fiziki cəhətdən aşınmasının yüksəlməsinə gətirib çıxarmışdır. Elmi-texniki tərəqqinin indiki inkişaf şəraitində həmin avadanlıqların mənəvi cəhətdən köhnəlməsi və müasir tələblər səviyyəsində olmasına baxmayaraq, həmin avadanlıqlara əsaslı təmir xidməti göstərilməsi nəticəsində fiziki cəhətdən hələ də uzun müddət ərzində işləyə bilirlər.

Bütün bunlar, perspektivdə enerji sisteminin proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması zamanı respublikada energetika sənaye sahəsinin təzələnməsi və yenidən silahlandırılması məsələlərinə çox ciddi diqqət yetirilməsini tələb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadiyyatın bütün sahələrində yeni texnologiyaların tətbiqi müasir dövrün tələbidir. İndiki şəraitdə yeni enerji obyektlərinin tikintisi və istismarında ən mühüm məsələlərdən biri müasir tələblərə cavab verən texnologiyaların tətbiq edilməsindən ibarətdir. Elə bunun nəticəsidir ki, ölkənin elektrik enerji sisteminə yalnız kəmiyyət cəhətdən deyil, eyni zamanda keyfiyyət cəhətdən də ciddi şəkildə müvəffəqiyyətlərə nail olunmuşdur. Bütün bunların nəticəsində respublikanın elektrik enerjisi stansiyalarının əsas texnoloji keyfiyyət göstəricisi olan faydalı iş əmsalı müəyyən qədər yüksəlmiş və ekoloji təmizlik prinsiplərinə qismən də olsa əməl olunmuşdur. Belə ki, hər kilovatsaat elektrik enerjisinin istehsalına sərf olunan şərti yanacaqın miqdarı 2008-ci ildəki 415 qramdan 2013-cü ildə 305 qrama qədər, yəni 25%-dən çox aşağı düşmüşdür. Bu isə öz-özlüyündə hər il təxminən 2 milyon ton şərti yanacaq qənaət etməyə imkan vermişdir [1].

Regionların I və II sosial-iqtisadi inkişaf Dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi nəticəsində respublikanın enerji sisteminin əhəmiyyətli ötürücü xətlər və yarımstansiyaların inşası istiqamətində əsaslı işlər görülmüşdür. Başqa bölgələrdə olduğu kimi Xaçmaz rayonunda 300 kilovoltluq yarımstansiyanın işə salınması respublikanın Şimal bölgəsinin enerji təchizatını əsaslı şəkildə yaxşılaşdır-

mışdır. Bu layihənin işə salınması nəticəsində Azərbaycan və Rusiya enerji sistemlərinin paralel iş rejimi imkanları daha da təkmilləşdirilmişdir.

Bu dövrdə görülən işlərdən biri də Azərbaycan və Gürcüstanın enerji sistemlərini birləşdirən 180 kilometr uzunluğunda 500 kilovoltluq Azərbaycan İES-Samux-Qardabani xəttinin tamamilə yenidən qurulması, 500 kilovoltluq Samux yarımstansiyasının işə salınması, 300 kilovoltluq Ağstafa yarımstansiyasının yenidən qurulması və zəruri xətlərin istifadəyə verilməsindən ibarətdir. Bunun da nəticəsində Gəncə-Qazax bölgəsinə 400 meqavat əlavə güc ötürmək imkanı yaradılmışdır. Bu layihənin reallaşması bölgənin elektrik enerjisi təminatı ilə yanaşı, yeni tikiləcək enerji tutumlu müəssisələrin enerji təchizatını tamamilə təmin etməyə imkan verəcəkdir.

Respublikada çox mühüm məsələlərdən biri kimi elektrik enerjisindən səmərəli istifadə edilməsi məqsədilə kompleks proqramın hazırlanması və onun tətbiqinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu kompleks proqramda elektrik şəbəkələrinin inkişafına üstünlük verilməsi və mövcud elektrik stansiyalarında itgilərin səviyyəsinin minimuma endirilməsinə nail olmaq lazımdır.

Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf proqramında yanacaq-energetika kompleksinin müstəsna rolu indiki şəraitdə daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpır. Hal-hazırkı dövrdə ölkənin yanacaq-enerji kompleksinin qarşısında duran əsas vəzifə son dövrlərdə qazanılmış uğurları möhkəmləndirməkdən, respublika iqtisadiyyatının və əhəlinin enerji resurslarına olan tələbatının daha dolğun ödənilməsinə təmin etməkdən ibarətdir. Bu mühüm vəzifənin yerinə yetirilməsi məqsədilə hazırlanmış “Azərbaycan Respublikasının yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı (2014-2018-ci illər) üzrə Dövlət Proqramı”nda qarşıdakı beş illik dövrdə bu kompleksə daxil olan sahələrin inkişaf istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş və onların reallaşması üçün konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət proqramının əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Azərbaycan Respublikasının yanacaq-enerji kompleksinin müasir tələblərə uyğun inkişafının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmək;
- yanacaq-enerji kompleksinə daxil olan sənaye sahələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması üçün müvafiq elmi-texniki və təşkilati tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- enerji resurslarının istehsalı, emalı, nəqli, saxlanması, uçotu və istehlakı üzrə mütərəqqi texnoloji tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək;
- yanacaq-enerji sektorunda sağlam rəqabət mühitini formalaşdırmaq;
- yanacaq-enerji kompleksinin inkişafına cəlb edilən sərmayələrin həcmi artırmaq;
- yanacaq-enerji kompleksində ekoloji təhlükəsizliyi təmin etmək;
- yanacaq-enerji resurslarının (elektrik enerjisi və təbii qaz) istehlakına görə ödənişlərin daha dolğun yerinə yetirilməsini təmin etmək.

Bu deyilənlərə əsaslanaraq demək olar ki, iqtisadiyyatın inkişafının sahələrarası problemləri içərisində ən mühümü yanacaq-enerji problemidir. İqtisadi və ictimai tərəqqinin imkanları, sürəti və istiqaməti bu problemin həllindən çox asılıdır. Ölkənin yanacaq-enerji kompleksinə bir çox sahələr daxildir: enerji ehtiyatlarının hasilatı, nəqli və istifadəsi.

Müasir dövrümüz cəmiyyətin inkişaf mərhələlərindən müxtəlif təsərrüfat sahələrində və məişətdə elektrik enerjisinin geniş tətbiqi ilə fərqlənir. Bu və ya digər ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi enerji resurslarından, o cümlədən elektrik enerjisinin hər adambaşına düşən orta miqdarı ilə xarakterizə olunur. Azərbaycanda hər adambaşına 1970-ci ildə 2171 kvts, 1980-ci ildə 2966 kvts, 1990-cı ildə 3310 kvts, 2000-ci ildə 2406,5 kvts, 2005-ci ildə 2629,2 kvts, 2010-cu ildə 2053,5 kvts, 2011-ci ildə 2197,5 kvts və 2012-ci ildə isə 2456,9 kvts elektrik enerjisi istehsal edilmişdir.

Təbii sərvətlərə malik olan ölkəmizdə energetika sisteminin yeniləşməsinin zəruriliyini dəfələrlə bəyan edən möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev demişdir ki, biz əlavə enerji güclərinin işə salınması ilə iqtisadiyyatımızın gələcək istiqamətlərini müəyyən edirik.

Dövlət başçısının təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə işlənib hazırlanmış strategiya əsasında Azərbaycanın elektrik energetikasının yeni inkişaf mərhələsi başlanmışdır. 2008-2013-cü illərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafının və 2014-2018-ci illərdə yanacaq-enerji kompleksinin inkişafına dair Dövlət Proqramlarının, respublikamızda elektrik enerjisi təminatının yaxşılaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Sərəncamın icrası öz bəhrəsini verir. Azərbaycanın malik olduğu müstəqil energetika sistemi yeni generasiya gücləri hesabına daha da möhkəmlənir.

Güclərin ötürülməsi imkanlarının artırılması üçün yüksək gərginlikli hava elektrik xətlərinin yenidən qurulması və yeni yarımstansiyaların tikintisi üzrə planlar da gündəlikdə duran məsələlərdən biridir. Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya, Azərbaycan və İran enerji sistemlərinin paralel işləməsinin təmin edilməsi layihəsi indiki şəraitdə bu ölkələrdə idxal-ixrac əməliyyatlarını asanlaşdırır və bunun nəticəsində də Respublikanın enerji təminatında sabitlik yaranar.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə generasiya güclərinin işə salınması istiqamətində lazımi işlər görülür. Belə ki, 2014-cü ilin sonuna qədər 409 meqavat gücündə bir stansiyanın, yəni “Şimal-2” istilik elektrik stansiyasının işə salınması nəzərdə tutulur. Bununla yanaşı Lerik və Yardımlı rayonlarının coğrafi mövqeyinin mürəkkəbliyi nəzərə alınaraq, həmin rayonların elektrik enerjisi təchizatının yaxşılaşdırılması məqsədilə inşa edilən 17 meqavat gücündə elektrik stansiyasında görülən işlər 2014-cü ilin əvvəlində başa çatdırılmışdır. Layihə çərçivəsində Yardımlı və Lerik rayonlarının ərazisində 35 kilovoltluq yeni yarımstansiyalar və elektrik xətləri inşa edilib istifadəyə verilmişdir.

Güclərin ötürülməsi imkanlarının artırılması üçün yüksək gərginlikli hava elektrik xətlərinin yenidən qurulması və yeni stansiyaların tikintisi ilə əlaqədar olaraq lazımi planlar hazırlanmış və yerinə yetirilmə ərəfəsindədir.

Deməli, respublikanın ərazisində yerləşən elektrik stansiyalarının müasir avadanlıq və texnoloji proseslər əsasında yenidən qurulması Azərbaycanın 15-20 il üçün perspektiv energetika proqramının əsas istiqaməti olmalıdır. Aparılan proqnoz hesablamaları göstərir ki, ölkədə elektrik enerjisinə olan tələbat 40-45 mlrd. kvt. saata qədər artırılmalıdır. Bu tələbatın ödənilməsi mövcud elektrik stansiyalarında yenidənqurma işləri aparılması və elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətləri əsasında yaradılmış olan müasir avadanlıqlarla işləyən elektrik stansiyalarının tikilib istifadəyə verilməsi yolu ilə yerinə yetirilməlidir. Ona görə də perspektivdə elektrik stansiyalarında enerji gücünün 1,5-1,8 dəfə və enerji istehsalının isə 1,8-2,0 dəfə artırılması məqsədəuyğundur.

2011-2015-ci illərdə nəzərdə tutulmuş layihələrin həyata keçirilməsi nəticəsində enerji sisteminə əlavə 3 min meqavatdan artıq güc əldə ediləcəkdir.

Yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı dövlət tərəfindən tərtib edilmiş energetik proqram əsasında müəyyən edilməlidir. Yanacaq-energetika kompleksini əhatə edən qanun layihələri hazırlanarkən onların dünya standartlarına uyğunluğu, bazar iqtisadiyyatı şəraitində enerji resurslarının istehsalı, nəqli və paylanması üzrə infrastrukturların inkişafında dövlət nəzarəti və sərbəst işgüzarlığın balansı nəzərdə tutulmuş qaydada təmin edilməlidir.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, enerji istehsalı sahəsində Azərbaycan dünyanın bir çox dövlətləri içərisində böyük uğurlara nail olmuşdur. Azərbaycan zəngin karbohidrogen ehtiyatlarına malik olmasına baxmayaraq, ölkəmizdə alternativ enerji mənbələrinin yaradılması istiqamətində çox mühüm işlər görülməsi ilə əlaqədar lazımi tədbirlər həyata keçirilir.

Hal-hazırda Azərbaycanda yeni tikilən 10 stansiyanın enerji potensialı 2100 meqavatdır. Respublikanın ümumi enerji potensialının 6400 mvt olduğu nəzərə alınarsa, bu son dörd il ərzində ölkənin enerji potensialının 40 faizə qədər artırılması deməkdir. İndiki şəraitdə elektrik stansiyalarının tikintisində ən müasir texnologiyalardan istifadə olunmasına, etibarlılıq və ekoloji cəhətdən təmizlik prinsiplərinə üstünlük verilməlidir. Məsələn, yeni texnologiyalar əsasında inşa edilən və 2010-cu ilin noyabrında istifadəyə verilən Sumqayıt Elektrik Stansiyasının işə salınması nəticəsində parnik effekti yaradan karbon qazlarının havaya tullantısı ildə 700 min ton azalacaqdır.

Dünya dövlətlərinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri təmiz enerji mənbələrindən, yəni günəş, külək enerjisi, kiçik SES-lər, termal sular, biokütlə enerjisi və s.-dən daha geniş istifadə olunmasından ibarətdir.

Hal-hazırda Azərbaycan elektrik enerjisi sterasında əsas ixracatçı statusunu daşımağa başlayıb. Son illərdə Azərbaycan elektrik enerjisinin ixracatçı kimi mövqeyini daha da gücləndirmişdir.

Azərbaycanın ixrac etdiyi elektrik enerjisi idxalı həm fiziki və həm də maliyyə göstəriciləri baxımından dəfələrlə üstələyir. Bu da son nəticədə elektrik enerjisinin ixracından Azərbaycanın böyük həcmdə gəlir əldə etməsi ilə nəticələnir. Ölkəmizdə hasil olunan elektrik enerjisinin əsas idxalçıları isə hal hazırda Rusiya, İran, Gürcüstan və Türkiyə dövlətləridir. Belə ki, 2012-ci ildə xarici ölkələrə ixrac olunan elektrik enerjisinin həcmi 482,7 mln. kvts olmuşdur. Bunlardan Rusiya Federasiyasına 229,5 mln kvts, Türkiyəyə 222,1 mln. kvts, İran İslam Respublikasına 29,1 mln. kvts, Gürcüstana isə 2,0 mln. kvts həcmində elektrik enerjisi ixrac olunmuşdur [3].

Ümumiyyətlə, perspektivdə energetika sənaye sahələrinin gələcək inkişafı məsələlərinə, xüsusilə də bu sahədə israfçılığın qətiyyətlə aradan qaldırılması üçün əməli texniki-təşkilati tədbirlər görülməsi, elmi-texniki tərəqqinin son nailiyyətlərindən istifadə olunması və yüksək ixtisaslı energetik kadrların hazırlanması daim diqqət mərkəzində duran mühüm problemlərdən biri olmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramlarının icrasına həsr olunmuş konfrans materialları. “Azərbaycan” qəzeti, 6 fevral 2014-cü il.
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. “Azərbaycanın energetikası”. Statistik məcmuə. Bakı, 2013
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. Bakı, 2013
4. Həmidov M., Vəliyeva T., Sənaye müəssisələrində elektrik enerjisinə qənaət və səmərəli istifadə. Bakı, NPM “Təhsil”, 2010

**Аскер Алиев
Севда Мамедова**

РОЛЬ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

В статье достаточно подробно рассмотрено большое значение топливно-энергетического комплекса в современных условиях развития экономики Азербайджана. Наряду с этим, подробно характеризуются изменения, происшедшие в энергетической системе страны за период 2003-2013 годов в результате осуществления многочисленных проектов и I-ой и II-ой Государственных программ по социально-экономическому развитию регионов, а также проведен анализ динамики развития основных технико-экономических показателей ОАО “Азербэнерго” за 2005-2012 годы.

**Asker Aliyev
Sevda Mammadova**

THE ROLE OF POWER ENGINEERING INDUSTRY BRANCH IN THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN ECONOMY

Summary

In the article great importance of fuel-power engineering complex has been considered in detail sufficiently in modern conditions of development of Azerbaijan economy. At the same time the changes happening in power engineering system during 2003-2013 years in the result of realizing numerous projects and I, II State programmes on sosio-economic development of regions are characterized in detail. Analysis of development dynamics of technical-economic indexes of OJSC “Azerenerjhi” has been carried out for 2005-2012 years.